

Галина Гуменюк,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Galina Gumenyuk,

Candidate of Pedagogics, assistant professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

Андрій Гуменюк,

аспірант, Львівський регіональний інститут
державного управління Національної академії
державного управління при Президенті України
(м. Львів)

Andriy Gumenyuk,

postgraduate student, Lviv Regional Institute of State
Administration (National Academy of State Administration
affiliated to the President of Ukraine
(Lviv)

Василь Шикеринець,

кандидат наук з державного управління,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Vasyl Shykerynets,

Ph. D. Public Administration,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 379.85 (745;477)

ЗНАЧЕННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ ГУЦУЛЬЩИНИ У РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ПРИКАРПАТТІ

THE MEANING OF FOLK ART CRAFT OF HUTSULSHCHUNA IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE PRECARPATHIAN REGION

У статті розглянуто народні художні промисли Гуцульщини. Зокрема висвітлено роль народного ужиткового мистецтва в туризмі, оскільки воно становить значний інтерес для вітчизняного та зарубіжного туриста. Особлива увага приділяється охороні та збереженню народних художніх промислів та їх популяризації як важливого складника розвитку туризму в регіоні.

Ключові слова: народні художні промисли, туризм, Гуцульщина.

The article considers folk arts of Hutsul region. It emphasizes the role of traditional art crafts in the tourism industry, as far as it makes a great interest for domestic and foreign tourists. Special attention is paid to preservation, protection and popularization of folk art crafts, as an important branch of tourism development in Hutsul region.

Key words: folk crafts, tourism, Hutsul region.

В статье рассмотрены народные художественные промыслы Гуцульщины. В частности отражена роль народного ужиткового искусства в туризме, поскольку оно представляет значительный интерес для отечественного и зарубежного туриста. Особое внимание уделяется охране и сохранению народных художественных промыслов и их популяризации как важной составляющей развития туризма в регионе.

Ключевые слова: народные художественные промыслы, туризм, Гуцульщина.

Постановка проблеми. Гуцульщина – найбагатша історично-етнографічна область України з унікальною культурою, фольклором, декоративним і прикладним мистецтвом, яке віддзеркалює душу, побут, пристрасі, традиції та цінності народу, що становить неабиякий інтерес для вітчизняного та зарубіжного туриста.

За умов прискореного науково-технічного прогресу, активних господарських змін навколишнього середовища і процесів урбанізації збереження цінних автентичної культури Гуцульщини і народних ремесел цього краю стає важливою умовою і запорукою їх збалансованого та ефективного соціально-економічного розвитку. Перспективність таких територій можлива завдяки розвитку різних видів туризму, зокрема етно- та екотуризму.

Використання центрів народних художніх промислів Гуцульщини в туристичній галузі сприятиме як поліпшенню рівня життя сільського населення, яке традиційно займається народними промислами, так і пропаганді і пізнанню народної творчості зацікавленими громадянами України та гостями нашої країни. Тому вивчення особливостей народних художніх промислів Гуцульщини та відновлення традиційних для гірського населення домашнього ремесла та народного промислу є особливо актуальним як для сучасної науки, так і для розвитку туризму в цьому регіоні.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Гуцульщину досліджували багато етнографів, учених, мистецтвознавців. З-поміж них помітним вкладом відзначаються український етнограф С. Витвицький, який найдетальніше висвітлював історичне минуле гуцулів, їх заняття, побут і звичаї. Етнографічна діяльність В. Шухевича та його монографія «Гуцульщина» були високо оцінені сучасниками, автор на конкретних прикладах показав класове розшарування на Гуцульщині у своїй п'ятитомній праці. Велика заслуга І. Франка, В. Гнатюка у розробленні наукової програми комплексного підходу до вивчення етнографічних явищ, що мали велике практичне значення для численних збирачів. Результати вивчення народного ткацтва, зокрема килимарства, одягу, висвітлені в численних монографіях (Д.Гоберман, Ф. Ржегорж, Гаке, Р. Кайндль та ін.).

Мета дослідження полягає в аналізі розвитку народних художніх промислів щодо використання їх у галузі туризму.

Основний виклад матеріалу. Найбільш сприятливі передумови для розвитку культурного туризму об'єктивно складаються на територіях, де існує можливість поєднати в повноцінному відпочинку пізнання історико-етнографічного та культурного потенціалу регіону.

Наприкінці минулого століття виробництво виробів народних художніх промислів, сувенірної продукції і товарів широкого вжитку набуло неабиякого розмаху. На базі осередків народного мистецтва були утворені відповідні державні підприємства та об'єднані в Укрхудожпром.

Існувала налагоджена система навчання та підготовки фахівців для народних художніх промислів, спеціалізовані навчальні заклади приймали щороку близько 3 тис. учнів.

Стан розвитку народних художніх промислів мав як позитивні, так і негативні сторони. До позитивної сторони можна віднести те, що велика кількість населення мала сталі й непогані заробітки, трудовий стаж, який гарантував пенсійне забезпечення. Негативною стороною, яка вплинула на розвиток народних художніх промислів Гуцульщини, була велика концентрація виробництва художніх виробів та виробів народного вжитку на спеціалізованих підприємствах, масове їх тиражування, що згубно вплинуло на самобутнє мистецтво. Технологічний прогрес підривав природну основу виробництва художніх виробів. Художніми ремеслами займалися всі оочі, які не мали ані здібностей, ані нахилів, практики та елементарної художньої освіти [3, с. 15].

Як не прикро, але за останні десятиріччя відбувся процес нищення багатьох осередків народних художніх промислів у місцях їх традиційного побутування і втрачено десятків тисяч робочих місць. Не обминуло це лихо і Гуцульщину. Але гуцулам, загартованим століттями чужоземного гніту, суворою природою Карпат, не вперше протистояти труднощам. І негарзди, коли майстрові доводиться самому знаходити сировину і збувати переважно на ринках свої вироби, одержуючи мізерні заробітки, витримують, сподіваючись на кращі часи.

Прикладом такого ентузіазму можуть слугувати різьбярі Косівщини, ліжникарки Яворова і Квасів, вишивальниці кожного села Гуцульщини, писанкарки Космача та ін.

Упродовж півтора століття у Яворові функціонує шкрібляківська школа різьби по дереву. Визнано, що яворівська школа різьбярства посідає чільне місце в історії українського народного мистецтва.

На сучасному етапі ужиткова, прагматична цінність народних ремесел сприймається в ракурсі далекого історичного минулого, а накопичені естетичні цінності усвідомлюються як категорія суто музейна, неспроможна увійти в обіг сучасного життя. Натомість, як кожне повноцінне естетичне явище, вона позбавлена головних вад сучасної масової культури – уніфікації та за штампованості, адже твори народного мистецтва в більшості своїй унікальні, бо за кожним витвором стоїть фігура майстра, митця.

Функцію захисту народних традицій бере на себе, головним чином, держава, принаймні, повинна брати, надаючи підтримку цій традиційній сфері культури шляхом цілеспрямованих дій щодо збереження та розвитку народних художніх промислів, і має розглядатися як важливий складник державної культурної політики.

Так, інструментами стимулювання розвитку народної культури, а також і туризму в контексті формування загальнонаціональної ідентичності стали державні програми: Програма збереження, відродження та розвитку народних художніх промислів на 2007-2010 роки (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 № 768); Програма розвитку краєзнавства на період до 2010 року (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 10 червня 2002 р. № 389); Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 583). Відповідно в обласних, районних та міських державних адміністраціях створено власні програми [4].

У довгострокових програмах і стратегіях не надається належної уваги розвитку культурного туризму як чинника сталого регіонального розвитку – через відродження пам'яток історії та культури, традиційної народної культури, народних промислів, ремесел тощо.

Аналізуючи сучасний стан галузі, можна виокремити такі основні проблеми:

- занепад мистецьких осередків у більшості регіонів України;
- практично зруйнована матеріально-технічна база підприємств народних художніх промислів, твори народних художніх промислів;
- призупинена активна підготовка молоді змін, фахівців, зникли школи майстерності;
- більшість майстрів позбавлена робочих місць і соціального захисту, права на творчу працю, пенсійне забезпечення, передачу унікальних художніх традицій молодому поколінню;
- втрачені традиційні ринки збуту готової продукції. Продукується вироби низькопробні і далекі від народної традиції, які витісняють із ринку автентичних носіїв етномистецької традиції;
- зруйнована мережа спеціалізованих навчальних закладів – зникла важлива середня ланка у підготовці кадрів [1];
- втрата позицій продукції народних промислів на внутрішньому ринку внаслідок істотного скорочення реалізаційної мережі сувенірних магазинів;
- неефективність політики державної підтримки народних майстрів, стимулювання роботи їх творчих спілок та об'єднань [4].

Актуальним залишається питання рекламно-інформаційного складника роботи осередків народних промислів. Національна культурна спадщина пропагується несистемно і неефективно, що ускладнює її використання для розвитку культурного туризму.

Вищевказані проблеми визначаються недосконалістю нормативно-правової бази, занепадом традиційних осередків, руйнацією матеріально-технічної бази підприємств, скороченням мережі спеціалізованих навчальних закладів, втратою традиційних ринків збуту продукції, що унеможлиблює розв'язання їх лише на регіональному рівні, саме тому підтримка на державному рівні охорони, відродження та розвитку народних художніх промислів є просто необхідною.

Роботи сучасних талановитих митців є спробою відродити здобутки поколінь, славну спадщину наших предків за умов новітнього традиційного мистецтва України.

Важливе місце в розвитку народних художніх промислів Гуцульщини має освіта. Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва - спадкоємець Крайової професійно-промислової школи для науки ткацтва у Косові, яка була заснована 1882 року.

Завдяки значному внеску в збереження національної культури, Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва посідає престижне місце в галузі освіти, культури і мистецтва України. За творчі досягнення рішенням Президії Академії мистецтв України Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва нагороджений срібною медаллю.

Для популяризації виробів народних художніх промислів необхідно створити державний реєстр майстрів народного мистецтва, карту з розміщенням осередків традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів, що дасть можливість краще ознайомитись рекреантам з майстрами регіону.

Слід наголосити, що принципи і методи промислового розвитку з планування і механізації художнього процесу, розщеплення його на окремі операції згубно діяли на декоративно-прикладне мистецтво. Лише індивідуальна, сімейна чи родинна дають невичерпні можливості для розвитку народних ремесел, творчості майстрів. А тому районним радам та райдержадміністраціям, селищним та сільським радам необхідно надати дієву і реальну допомогу.

У цьому аспекті особливо продуктивною вбачається співпраця народних майстрів з українськими музеями. Вдалими прикладами пошуку нових форм співпраці є вже налагоджений зв'язок регіональних осередків народних промислів із такими державними закладами. Народні майстри в цьому випадку виступають постачальниками мистецької та сувенірної продукції до музеїв, створюючи нові форми дозвілля і послуг. Відповідно, музей може бути місцем продажу творів народних умільців, фондом для збереження найкращих мистецьких виробів, виставковим майданчиком, місцем для проведення лекцій, майстер-класів, що сприятиме активізації туризму [2, с. 2].

Неабияку цікавість для туристів представляють твори народного мистецтва, що можна придбати як сувеніри.

У вітчизняних та іноземних туристів існує стійкий попит на автентичні вироби народних майстрів, а це, своєю чергою, потребує створення розгалуженої мережі спеціалізованих крамниць і салонів із продажу українського сувеніру.

Організація масових туристичних свят та фестивалів є надійним способом привабити до туристичних центрів тисячі туристів, що дає великий позитивний економічний ефект туристичній галузі цього краю. Народні умільці, які демонструють і продають свої вироби, на таких заходах зустрічаються з величезною кількістю потенційних споживачів, що сприяє їхньому розвитку і рекламі. На Івано-Франківщині в різних районах щорічно проводиться багато таких мистецьких заходів.

Зокрема, фестиваль «Прикарпатський вернісаж» в Івано-Франківську, де умільці з усієї України демонструють вишивку, писанки, ліжники, ткани речі, взірці гончарства, ковальства, вироби з лози та інші ужиткові речі ручного виконання. Цікавий фестиваль і тим, що на ньому можна не лише особисто поспілкуватися з майстрами народних промислів, а й побачити сам процес їх творчості. Проводяться також майстер-класи, працює виставка-продаж. Акція проходить на тлі концертних виступів самодіяльних та фольклорних колективів.

Ще одним прикладом використання народних ремесел Гуцульщини в сучасному туристичному бізнесі є їх включення до комплексних туристичних турів та програм. Так, наприклад, нещодавно найвідоміші музеї Верховинщини та Коломиї, де експонуються твори народних умільців, увійшли до захоплюючого туристичного маршруту Прикарпаттям, який називається «Зелене кільце Карпат».

Допомогти майстрам у визначенні шляхів законодавчого врегулювання правових, економічних, соціальних та організаційних відносин у сфері ремісничої діяльності як складника малого підприємництва – мета ухвалені Урядом Концепції Закону України „Про ремісничу діяльність” (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2010 р. № 1791-р). У документі, зокрема, зазначається, що реалізація закону сприятиме збереженню, подальшому розвитку та підвищенню престижу ремісничої діяльності, формуванню у суспільній свідомості образу ремісника як вітчизняного виробника товарів та послуг, який зберігає та розвиває національні культурні та виробничі традиції. Це конкретні кроки, що сприятимуть відновленню старовинних та освоєнню новітніх технологій виробничих процесів, збереженню і розвитку національних культурних та виробничих традицій та, що є дуже важливим, просуванню продукції на ринок [4].

Хоча державні програми у наш час все ще повільно наповнюються реальним змістом, на місцевому рівні великий масив проблем народних промислів знаходить своє розв'язання.

Утім, актуальними є такі питання, як:

- створення Всеукраїнської інформативної бази всіх заходів у галузі народного мистецтва в регіонах;
- організація постійно діючих семінарів та творчих лабораторій, які б стимулювали обмін досвідом і сприяли налагодженню творчих зв'язків між центрами народної творчості;
- налагодження видавничої діяльності, видання посібників, методичних розробок;
- окреслення в сучасному мистецтвознавстві комплексного погляду на історію українського народного мистецтва як версифікованого ґрунтового багатотомного видання;
- підготовка та видання словників, підручників, довідкових матеріалів та енциклопедій з питань народного мистецтва [6].

Щодо більшого зацікавлення туристів гуцульським краєм, також варто відзначити тенденцію збільшення кількості ярмарків народних промислів і помітне зростання асортименту декоративно-ужиткової продукції, представленої на них. Культурна та історична спадщина, культурно-етнічні традиції починають дедалі частіше розглядатися як основа розвитку місцевих ремісничих громад. Такий підхід використовує збережені історичні пам'ятки та етнічні особливості для приваблення туристів.

Осередки народних промислів за наявності значного туристично-рекреаційного потенціалу та численних культурно-історичних пам'яток шукають шляхи збільшення притоку грошей у місцеву економіку. Вони мають потенціал для поживлення туристичної діяльності. Але самого лише бажання розвивати туризм іноді буває недостатньо. Змінити ситуацію допоможе створення спеціальних привабливих місць, адже туризм – це одна з галузей економіки, що швидко розвивається та може забезпечити розвиток соціальної та культурної сфери.

Прикладом успішного застосування творчої ініціативи на місцевому рівні можна назвати створення Проекту TACIS ЕС за підтримки Ради з туризму Карпатського регіону. Головне завдання організації полягає в популяризації Карпат як туристичного регіону, а також у просуванні і маркетингу туризму п'яти областей (Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Чернівецька, Тернопільська). Організація об'єднує понад 130 закладів туристичної інфраструктури, зокрема заклади освіти та культури.

Для поліпшення розвитку сучасного традиційного й аматорського декоративно-ужиткового мистецтва України необхідно:

- розробити комплексну державну програму розвитку традиційного народно-декоративного мистецтва;
- програму охорони, відродження, збереження і розвитку народних художніх промислів;
- поліпшити організаційне та методичне забезпечення підготовки фахівців у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва;
- запровадити навчання з підготовки фахівців народного декоративного мистецтва для загальноосвітніх навчальних закладів;
- активізувати роботу з розробки методичних рекомендацій щодо проведення історико-етнографічних досліджень з питань народного декоративно-ужиткового мистецтва та нормативних актів відповідними

державними інституціями щодо соціального та юридичного захисту майстра народно-декоративного мистецтва;

- посилити роботу зі створення комплексної програми пропаганди та популяризації народного мистецтва засобами масової інформації, а також зі створення колекцій творів народного мистецтва та організації музеїв різних рівнів народно-декоративного мистецтва;
- при обласних центрах народної творчості передбачити організацію методичних кабінетів з колекцією кращих зразків народного декоративно-вжиткового мистецтва регіону.

Отже, завдяки розвитку туристичної галузі Україна сьогодні має рідкісну можливість зберегти свої унікальні народні промисли як джерело неповторної краси та гордості за наш народ, адже художня цінність унікальних речей, зроблених руками майстра, не стала меншою, а, навпаки, із часом вона зростає.

В основу планування розвитку туристичної галузі має бути покладена ідея природно-історико-етнографічного складника, яка базуватиметься на найбільш раціональному використанні територіальних поєднань природних умов, ресурсів, історичних та архітектурних пам'яток. Окрему увагу заслуговує збереження та підтримка культурної спадщини, розвиток традиційних промислів та мережі продажу їх виробів для туристів.

Для найбільш ефективного здійснення культурної політики в Україні дуже важливо враховувати і застосовувати досвід інших країн, яким вдається уникати негативних явищ. Розвиток народного мистецтва треба спрямувати на збільшення випуску вітчизняних художніх виробів з умовою неодмінного підвищення їх національної виразності й художньо-естетичного рівня, розширення асортименту шляхом розробки цікавих нових і відтворення традиційних зразків.

Сьогодні етнокультурний ландшафт Гуцульщини є унікальним не тільки в Україні, але й у світі. Тому його збереження важливе не тільки для самих гуцулів, а й для всієї людської цивілізації. Збереження таких територій є альтернативою глобалізаційним змінам довкілля і прикладом стійкого природокористування. Разом із цим культурний ландшафт має стати привабливим для розвитку рекреаційно-туристичної індустрії.

Осередки народних художніх промислів акумулюють значний потенціал для розвитку культурного туризму, адже вони й донині зберегли свою стилістику, свій художньо-декоративний образ, свою колористику і своє формоутворення.

Висновки. Розвиток художніх народних промислів є одним з важливих напрямків оптимізації природокористування в Гуцульському регіоні. Маючи необхідні заробітки, народні умільці залишаються проживати в горах і підтримують у належному стані природне середовище (йдеться про середовище як протипагу його запустінню, що спостерігається). Разом з цим культурний ландшафт має стати привабливим для розвитку рекреаційно-туристичної індустрії.

1. Волинець Л. Наше життя / Л. Волинець // Українське народне мистецтво. – 1986. – №10. – С. 10–11.
2. Дубровик А. «Зроблено в Україні»: чому такий напис на наших сувенірах зустрічається все рідше / А. Дубровик // День. – 2009. – 27 жовтня. – С. 2.
3. Симочко Г.В. Етнотуристичні ресурси як важлива складова розвитку туристичної галузі регіону / Г.В. Симочко // Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи. – Вип. 3 : Матеріали міжнародної наукової конференції «Туризм і розвиток регіону» (Івано-Франківськ–Яремче, 19–21 жовтня 2011 р.) / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ: «Фоліант», 2011. – С. 33.
4. Бордун О.Ю. Стратегія використання центрів народних ремесел як об'єктів пізнавального та культурного туризму Карпатського регіону України [Електронний ресурс] / О.Ю. Бордун. – Режим доступу до статті: http://bookclub.in.ua/book_268_page_2.
5. Вах І.С. Сучасний стан та проблеми народних художніх промислів Галицької Гуцульщини [Електронний ресурс] / І.С. Вах. – Режим доступу до статті: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2009_18/sychanuu%20stan%20ta%20problemu%20narodnux.pdf.
6. Державна програма збереження, відродження та розвитку народних художніх промислів на 2007–2010 роки (від 23 травня 2007 р., № 768) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP070768.html.

